

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сухоруков А.І., д.е.н., професор,
Національний інститут стратегічних досліджень

Відкритість економіки змінює підходи до конкурентної політики. Концепція «відкритих інновацій» дозволяє здійснювати імпортозаміщення та отримувати прибуток від спільного використання результатів НДДКР та інтелектуальної власності завдяки сполученню відносної новизні позичених інновацій і конкурентних переваг країни [1].

Імпортозаміщення забезпечує: зменшення ціни товарів за рахунок використання власної сировини і економії транспортних витрат; формування внутрішньої кооперації; підвищення рівня зайнятості. Вивчення структури імпорту та функціонально-вартісний аналіз зарубіжних аналогів дозволяє визначити пріоритети імпортозаміщення. Політика імпортозаміщення спирається на теорію господарського суверенітету [2]. Дослідники проблеми імпортозаміщення [3] вважають, що заміщення імпорту має бути поетапним: на першому етапі – витіснення зарубіжних товарів невисокої якості, надалі – заміна високоякісних товарів. В процесі вибору проектів з імпортозаміщення локальними критеріями мають бути: використання місцевих ресурсів, опанування внутрішнього ринку, створення робочих місць, ефект в суміжних галузях. Більшість країн починали імпортозаміщення зі складання продукції з імпортних комплектуючих, проте дійсний успіх мали ті країни, які поступово створили власне виробництво комплектуючих і готових товарів.

Пріоритети політики імпортозаміщення визначаються за результатами аналізу структури імпорту. Частка промислової продукції вітчизняного виробництва у структурі внутрішнього споживання скоротилася з 61,2% у 2010 р. до 51,0% в 2011 р., зокрема, частка вітчизняної продукції машинобудування у 2010 р. склала 30,1 %, у 2011 р. – 20,0%. Частка вітчизняної продукції хімічної та нафтохімічної промисловості становила у структурі внутрішнього споживання у 2010 р. – 25,9%, у 2011 р. – 21,8%; коксу та продуктів нафтопереробки – 60,6% та 40,7 %; харчової промисловості – 89,6% та 85,6% [4]. Продукція цих галузей зазнає дедалі більшого тиску з боку імпортних товарів [5].

Аналіз географічної структури імпорту товарів у 2011 р. засвідчує, що в останні роки склалося від'ємне сальдо у торгівлі з країнами СНД, Європи, Америки, Австралії і Океанії, позитивний баланс утримується у торгівлі з країнами Азії і Африки. Основними партнерами щодо імпорту з СНД лишилися РФ (35,3% нашого імпорту), Білорусь (5,1%), Казахстан (2%). Основними партнерами щодо імпорту з Європи є Німеччина (у 2011 р. 8,3% українського імпорту), Польща (3,9 %), Італія (2,4%), Франція (1,8%). Частка Азії у цій структурі зростає з 13% до 16,1 %. Основними партнерами України щодо імпорту з Азії лишаються КНР (7,6%), Туреччина (1,8%), Республіка Корея (1,5%). Аналіз свідчить про зменшення частки імпорту з розвинутих країн та збільшення частки імпорту з інших країн, зокрема з Білорусі, Казахстану, КНР. Отже, рівень значної частки імпортних товарів є досяжним для України в разі активної реалізації нею політики імпортозаміщення.

Проблема імпортозаміщення актуалізується у зв'язку із зростанням дефіциту зовнішньоторговельного балансу України (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників зовнішньої торгівля України, млрд дол.США *

	Обсяг зовнішньої торгівлі	Експорт	Імпорт	Сальдо
	Усього (товари і послуги)			
2005	79,43	40,36	39,07	1,29
2006	94,63	45,87	48,76	-2,89
2007	123,94	58,34	65,6	-7,26
2008	170,71	78,71	92	-13,29
2009	99,89	49,29	50,6	-1,31
2010	129,35	63,16	66,19	-3,03

2011	170,97	82,11	88,86	-6,75
Товари				
2005	70,37	34,23	36,14	-1,91
2006	83,41	38,37	45,04	-6,67
2007	109,92	49,30	60,62	-11,32
2008	152,50	66,97	85,53	-18,56
2009	85,12	39,69	45,43	-5,74
2010	112,14	51,40	60,74	-9,34
2011	151,02	68,41	82,61	-14,20

*«Зовнішня торгівля України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Пріоритети імпортозаміщення можна класифікувати по трьох напрямках: заміна імпортованих ресурсів; заміна імпорту товарів широкого вжитку; заміна імпорту товарів виробничого призначення. Курс на імпортозаміщення має бути узгоджений із загальною політикою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Чинниками імпортозаміщення в енергетиці є використання нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії (НВДЕ), збільшення видобутку ПЕР, виробництво рідинних палив з вугілля, енергозбереження. В сфері НВДЕ набуває розвитку вітроенергетика: введено Новоазовську вітроелектростанцію у Донецькій області потужністю 22 МВт та Очаківську вітроелектростанцію у Миколаївській області потужністю 25 МВт.

Суттєвий потенціал імпортозаміщення міститься у харчовій промисловості. В рамках СОТ встановлено квоту на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини в обсязі 260 тис. т зі ставкою мита 2 %, поза межами квоти можна застосовувати захисний тариф 50% [6]. Пріоритетом імпортозаміщення є запровадження міжнародних стандартів якості і безпечності продуктів. Актуальним є зменшення імпорту цукру, тютюнових виробів, плодів і овочеконсервної продукції; дитячих і дієтичних продуктів, пальмової олії.

Напрямами імпортозаміщення у легкій промисловості є збільшення виробництва текстильного і трикотажного одягу, взуття, обмеження імпорту вживаних товарів, зниження залежності від імпорту сировини, розширення виробництва традиційної для України сировини.

У металургійній промисловості слід замінювати імпорт виробів з високоякісної конструкційної сталі, плаского прокату, з корозійностійкої та легованої сталі. Машинобудівні та метизні підприємства імпортують високоякісні, леговані та спеціальні марки сталі, а трубні та металоторгові компанії надають перевагу імпортній металопродукції через її нижчу вартість при вищій якості. Збільшення вітчизняної металопродукції на внутрішньому ринку можливе в разі розвитку будівництва і модернізації міського господарства.

Пріоритетом імпортозаміщення у хімічному виробництві є фармацевтика. Під час кризи збільшився продаж вітчизняних ліків, обсяг фармацевтичного виробництва в Україні за 2010–2011 рр. зріс на 35,2% [7]. Стратегічними напрямами імпортозаміщення є збільшення виробництва гормональних препаратів та вакцин.

У машинобудуванні потенціал імпортозаміщення міститься у виробництві автомобілів, побутової і сільськогосподарської техніки. Фізичні обсяги вітчизняного виробництва тракторів у 2011 р. проти 2009 р. зросли в 4,2 разу, сівалок – на 92,2%, косарок – на 44,9%, зубових борон – в 2,2 рази, машин пральних – на 90,4%.

Наведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки і рекомендації:

Частка промислової продукції України у структурі внутрішнього споживання скорочується, у структурі товарного імпорту зростає частка продукції машинобудування, мінерального палива, нафти і нафтопродуктів.

Для «запуску» процесів імпортозаміщення в енергетиці головну увагу слід приділити альтернативній енергетиці та збільшенню видобутку ПЕР, звільнити від ПДВ операції з постачання обладнання для енергоустановок на основі НВДЕ; на офсетній основі мотивувати

виробництво вітчизняних енергоустановок; оптимізувати державні програми щодо ефективного використання енергії, зокрема щодо енергозбереження у побуті.

У харчовій промисловості пріоритетами імпортозаміщення має бути виробництво продукції на основі власної сировини, адаптації вітчизняного законодавства до європейських санітарних та фітосанітарних вимог, запровадження систем управління якістю на основі гармонізованих стандартів, систем екологічного менеджменту, інтегрованих систем управління безпечністю, запобігання контрабанді.

У легкій промисловості пріоритетом імпортозаміщення слід вважати виробництво текстильного та трикотажного одягу, взуття та обмеження імпорту вживаних товарів; зниження залежності від імпорту сировини і матеріалів проміжного споживання; розширення виробництва льону, вовни, хімічних волокон, натуральної шкіри.

У металургії необхідне посилення контролю за виконанням зобов'язань власників заводів щодо будівництва нових прокатних станів та виробництва дефіцитних видів металопродукції; налагодження моніторингу цінової політики імпортерів для запобігання демпінгу; посилення боротьби з тіньовими схемами імпорту; введення симетричних тарифів для імпорту з країн, які блокують доступ українського прокату на свої ринки.

У хімічному і нафтохімічному виробництві необхідним є збільшення виробництва пластмас та гумових виробів; залучення інвестицій в фармацевтику, створення СП для виробництва вакцин та гормональних препаратів, сертифікація вітчизняних компаній на відповідність стандартам GMP і надання преференцій при державних закупівлях ліків вітчизняним сертифікованим компаніям з повним технологічним циклом.

У машинобудуванні слід розширити використання офсетних угод, що сприятиме налагодженню власного виробництва аналогів продукції виробничого призначення із залученням досвіду та інвестицій іноземних партнерів. Необхідно також передбачити мотивацію сільськогосподарського машинобудування через здешевлення кредитів на закупівлю української техніки, висування СП вимог щодо виробництва комплектуючих на місці.

У регіонах України необхідно провести маркетинг попиту на регіональну промислову продукцію. Дієвим інструментом імпортозаміщення мають стати кластерні структури та індустриальні парки, що разом із створенням ЗВТ та підписанням Угоди про асоціацію з ЄС стане чинником залучення стратегічних інвестицій.

Реалізація політики імпортозаміщення вимагає поліпшення ділового середовища в цілому за рахунок комплексного запровадження інституційних, регуляторних, преференційних, податкових, митних та інвестиційних заходів. Інституційні заходи мають передбачати раціоналізацію організаційно-правових форм господарювання, формування замкнених виробничих циклів, концентрацію капіталів і прав на інтелектуальну власність. Серед регуляторних заходів заслуговують на увагу: зниження транзакційних витрат за рахунок спрощення процедури надання дозволів, відведення ділянок та підключення до інфраструктури. Активним учасникам реалізації політики імпортозаміщення необхідно надавати наступні преференції: компенсація відсоткових ставок за кредитами; забезпечення дольової участі держави у реалізації імпортозаміщення на етапі запуску піонерних проектів. Заходи в податковій сфері мають передбачати запровадження пільгового оподаткування прибутку, що реінвестується в модернізацію основних фондів; запровадження інвестиційних податкових кредитів через відтермінування сплати податку з нарахуванням складних відсотків за користування цими коштами; вдосконалення спеціальних правових режимів економічної діяльності. Заходи в митній сфері мають передбачати: запровадження електронного декларування імпорту товарів; запобігання контрабанді; захист вітчизняного ринку від недобросовісної конкуренції імпортованих товарів відповідно до міжнародних договорів, угод і правил СОТ; запровадження пільг для проектів з імпортозаміщення щодо сплати ввізного мита на обладнання, яке не виробляється в Україні. Інвестиційний потенціал може бути збільшений за рахунок накопичувальних форм пенсійного забезпечення, дієвого небанківського інвестування, залучення стратегічних інвесторів до проектів

імпортозаміщення, залучення іноземних інвестицій на засадах передачі технологій (саме такого підходу дотримується КНР в процесі технологічної модернізації промисловості) [8].

Слід у повній мірі використовувати протекціоністські заходи, передбачені нормами СОТ для захисту внутрішніх ринків, зокрема: застосування антидемпінгових та компенсаційних заходів у разі недотримання правил СОТ партнером; захист внутрішнього ринку від нерівноправної конкуренції; захист внутрішнього ринку від товарів, що загрожують здоров'ю та безпеці суспільства; надання субсидій у природоохоронній і науковій сферах та для регіонального вирівнювання; введення тимчасових обмежень імпорту для вирівнювання платіжного балансу і ін.

Список літератури

1. Henry W. Chesbrough. Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Harvard, Business Review Press, 2003, 272 pages.
2. Лист Ф. Национальная система политической экономии. – М.: Издательство «Европа». – 2005. – С. 21-256.
3. Попова О.И. Импортозамещение как условие развития машиностроительного комплекса региона // Проблемы развития территории. – Вип. 3 (59). – 2012. – С. 39-43.
4. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська, Я.В. Бережний [та ін.]. – К. : НІСД, 2011. – С. 54-55.
5. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Угода про сільське господарство : Угода від 15.04.1994 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – с. 313. – ст. 2989. – 12 лист.
7. Лаба Г. Фармацевтичний ринок України в 2012 році продовжить зростання. - 13 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/ukr/news>.
8. Китай: вік XXI: Розвиток Китаю, його вплив на світову економіку та геополітичну рівновагу / Пер. з англ. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2005. – 208 с.

УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТОКОМ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ТЕОРІЇ ОБМЕЖЕНЬ

*Сьоміна С.С., асистент,
ДВНЗ «Національний гірничий університет»*

Сучасне машинобудівне виробництво є складним процесом перетворення сировини, матеріалів, напівфабрикатів та інших предметів праці в готову продукцію, що задовольняє потребам суспільства.

Управління виробничим потоком передбачає запуск сировини і матеріалів у виробництво, необхідну обробку станками та ресурсами в процесі переміщення від однієї стадії технологічного процесу до іншої. Основним завданням управління потоком є забезпечення відповідності між сировинними матеріалами, а також верстатами і ресурсами, потрібними для обробки.

Виробничий потік визначає систематичне і рівномірне повторення циклів операцій і безперервний рух предметів праці стадіями технологічного процесу.

Для реалізації логістичної стратегії виробництва необхідно скоротити збої у виробничому процесі, а також оптимізувати і синхронізувати у часі процедури транспортування, зберігання і виробництва кінцевої продукції. Виробництво повинно бути орієнтовано на випуск деталей, що мають високий ринковий попит, крім того, доцільно організувати виробничі дільниці, що працюють в гнучкому режимі, тобто здатні швидко адаптуватися до змін ринкового попиту на вироблену ними продукцію.

Рух виробничого потоку від однієї стадії технологічного процесу до іншої може бути раптово перервано різними перешкодами, що виникають на його шляху і заважають природному перебігу. До таких перешкод можна віднести: поломки обладнання, невиходи на роботу операторів, непридатність закупленої сировини для обробки, затримки митницею необхідних для виробництва компонентів, збої обслуговуючих комп'ютерних систем і т.п.